
Janez Keber
Osebna imena v ljudskih pesmih

V prispevku avtor podaja svoje ugotovitve in opažanja ob prebiranju Štrekljevih knjig Slovenske narodne pesmi I-IV s stališča imenoslovca. Svojo pozornost namenja osebnim imenom v njih in ugotavlja, da so nepogrešljiv vir za imenoslovna raziskovanja.

As a researcher of onomastics the author writes about his observations with regard to Slovenske narodne pesmi I-IV (Slovene Folk Songs I-IV) by Karel Štrekelj. He concludes that the names in these volumes represent an indispensable source for onomastic research.

Kot v vsakem literarnem delu tudi v ljudskih pesmih nastopajo številne osebe in bitja, ki so poimenovani z najrazličnejšimi imeni. Za tokratno obravnavo sem izbral imena v Štrekljevih *Slovenskih narodnih pesmih I-IV* (v nadaljevanju SNP). Odveč je poudarjati, da je imensko gradivo v tej zbirki zelo bogato in raznovrstno. Zato je zelo pomemben, skoraj nepogrešljiv vir za raziskovalca imen. Iz njega sem nekoliko črpal že za svoj *Leksikon imen* leta 1988, v precej večjem obsegu za drugo, dopolnjeno izdajo *Leksikona imen*, ki je izšel leta 1996. Kratek pogled na imena v tej zbirki s stališča rime pa sem podal v članku *Imena v rimah*.¹ Gradivo sem uporabil predvsem s stališča imenoslovca raziskovalca. Tako so me npr. zanimala imena, ki jih v drugih starejših virih ni mogoče zaslediti, npr. **Breda** in **Izidor** z različicami itd. V prispevku v *Družinski pratik*² sem v glavnem upošteval t.i. *posmehulje*, v katerih so imenom oziroma njihovim različicam pripisane rime, pogosto tudi rimane imenske tvorjenke. V svojem tokratnem prispevku bom dosedanje raziskovanje osebnih imen v ljudskih pesmih razširil in nadaljeval z omenjenih izhodišč ter poskusil priti tudi do kakih novih ugotovitev. Zaradi obsegovne

¹ Glej *Družinska pratika* 1996, Celje 1995, 48–51.

² V omenjenem članku sem razen Štrekljevih SNP v manjšem obsegu upošteval še nekatere druge vire. Glej še seznam virov in literature na koncu.

omejenosti prispevka je nemogoče podati detajlno obdelavo celotnega gradiva, saj bi lahko iz tega nastala daljša razprava. Zato se bom omejil na posamezna tipična imena, na nekatere tipične pojave v ljudskih pesmih, ki omogočajo imenoslovcu rešiti marsikatero imenoslovno uganko. Drugi del svojega članka bom namenil imenom in njihovim različicam v posmehuljah, v katerih se je ljudska domišljija zelo razmahnila.

1. Med imeni, ki jih poznamo v našem vsakdanjiku zaradi njihove pogostnosti in iz ljudske pesmi, je **Breda**. Kot rojstno ime se uporablja samo v Sloveniji, njen izvor pa še ni zadovoljivo pojasnjen.³ Da je ime pri nas že precej časa v uporabi, pa ne moremo ugotoviti iz starejših zapisov, ker ga v le-teh ni, ampak samo iz ljudske pesmi. V tej nastopa 'mlada Breda' v sedmih variantah pod naslovom *Nesrečna nevesta*. V štirih variantah se pojavlja **Breda**, in sicer v različicah **Bredka**, (**mlada**) **Breda**, **Brajda**, **Brajdica**. V eni varianti (št. 104) je **Breda** zamenjana z manjšalnico imena **Ana Ančička**, v dveh pa nevesta ni imenovana. Imenske različice so pokrajinsko pogojene, kot je to razvidno iz naslednjih navedkov:

102. (Iz Kleč na Gorenjskem)

Bredka zgodaj vstajala.

K sebi klicala je mater:

Le sem, le sem, mati moja!

103. (Iz Ledin v Idrijskih hribih)

Breda vstane, ko se dan zazori,

Se sprehaja sem ter tje po dvori...

Mlada Breda kliče žen'na k sebi...

106. (Iz Framu na Štajerskem)

Pervo krat petelin je zapel,

Židanko uže h **Brajdi** gledat šel:

Hole, **Brajdica** ti moja,

Ali te uže glavica boli?

Ime **Breda** pa ima razen navedenih še dve različici, in sicer v pesmi *Sestra noče sestrinega ljubimca* s podnaslovom *Brajdka in Anička* (SNP I, 184, št. 117; Gorenjska). Različici **Brajdka** v podnaslovu se v tekstu pridruži različica **Brajdika**, npr.:

On ima dve deklici:

Al'uzemi **Brajdiko**,

Al'uzemi **Ančiko**.

Tu **Anička** oziroma **Ančika** nastopa v sestrskem paru z **Brajdko** oziroma **Brajdiko**, medtem ko v eni varianti pesmi *Nesrečna nevesta Ančička* zamenjuje **Bredo**.

Drugi tak značilen primer, ko se ljudska pesem izkaže kot dragocen vir za imenoslovca, je rojstno ime **Izidor**. Ime je po izvoru grško in je nekdanj pomenilo 'dar Izide' (tj. staroegiptovske boginje, zaščitnice zakona, medicine, poljedelstva in plovbe). Po pomenu in tvorbi mu je sorodno ime **Teodor** (tj. 'božji dar'), slovensko **Božidar**. **Izidor** se kot *sveti Izidor pastir* in *vojščak* pogosto pojavlja v slovenski ljudski pesmi. V Štrekljevi zbirki SNP je pod naslovom *Sveti Izidor pastir-vojščak* 17 pesmi o svetem **Izidorju** iz različnih krajev Slovenije. Začenjajo se s *Svet' Izidor je ovce pasel...* Za imenoslovca so zanimive tudi različice imena **Izidor**: **Izidorij** v Framu pri Mariboru, **Židor** na Murskem polju in v Adlešičih v Beli krajini, **Židór** v Podzemlju v Beli krajini,

³ O izvoru imena **Breda** gl. *Leksikon imen*, 1996, 147.

Izidor na Kranjskem, **'Zidor** Volčanah na Tolminskem, **Izidarius** v Cerknem, **Zorn** v Morskem pri Kanalu. Ker gre v teh primerih za ime svetnika, ime ni bolj krajšano, npr. v **Dore** ali **Izi**, kot pri nesvetniških **Izidorjih**, zato je kljub razlikam **Izidor** dobro prepoznaven v vseh različicah. Izjema je samo različica **Zorn**, ki je prepoznavna samo zato, ker se v eni varianti (št. 599) izmenjuje z **Izidórjem**:

Svet **Izidor** ovčice pasel,
Lepo je žvižgal, še lepš' je pel.
Svet **Zorn** ovčice pustil,
Podal se je v žolnirski stan.

V nekaterih drugih jezikih je lahko prišlo pri tem imenu do bolj drastičnih krajšanj, npr. v hrvaškem krajevnem imenu **Sučidar**, ki je nastalo iz **sanctus Isidorus*. Podobno nespoznavnost pa lahko najdemo tudi pri nekaterih drugih slovenskih imenih. Tako se npr. za uradno krajevno ime **Valburga** lokalno uporablja **Šentomprga**, ki je nastalo iz ***Šent Valburga**.

Svetega **Izidorja** v njegovi pastirski vlogi v treh pesmih (št. 600, Iz goriške okolice, št. 601, iz Grgarja, 602, S Krasa) zamenjuje sveti **Urban**, na Krasu *sviét Worbán*. Tega »pastirskega« **Urbana** omenja A. Breznik (Slovarski navržki, *Dom in svet* 17, 1904, 384): Pri Šenthelenu (Dolsko) pravijo, da se onega, ki zadnji prižene, primejo vse muhe in vsi brenciji, in da mu bodo celo leto krave bezljale. V Mokronogu nagajajo pastirju, imenujoč ga **Vrbana**, takole: **Vrban** *zasp'n – ceu let n dan – na peč leži – de se ga slama drži!*

Iz povedanega o **Izidorju** in **Urbanu** je mogoče ugotoviti, da se svetniška imena kljub njihovi svetosti lahko v ljudskih ustih tudi spreminjajo, se medsebojno zamenjujejo. Splošno znano pa je tudi, da se na slovenskem ozemlju pogosto spremenijo tudi njihove prvotne svetniške funkcije, zavetništva itd. To dokazujejo prav slovenske ljudske pesmi. Tak primer je že omenjeni **Urban** v vlogi **Izidorja**. Sveta **Neža** npr. je samo na Slovenskem postala zavetnica ovac, pastirjev in ovčarjev, kar potrjuje koroška pesmica v *Posmehuljah osebam po imenih* (SNP IV, 375, št. 7672, Iz beljaške okolice):

Sveta **Neža** bice pase,
Dolgo rueto ma;
Pštelinček štumfče štrika,
Cmav vovne ma.

Verz o petelinčku in rek *Sveta Neža kuram rit odveže* dokazujeta, da so tej svetnici pri nas razen ovac pripisali tudi zavetništvo kur.

Po ljudski pesmi ima vlogo *vojščaka* razen svetega **Jurija**, **Izidorja**, **Urbana** tudi sveti **Feliks**, kar je razvidno že iz naslova ljudske pesmi *Sveti Feliks vojščak* (gl. SNP I, 571 d., št. 603; iz škocjanske okolice na Dolenjskem). V pesmi se ob imenu **Feliks** pojavita še različici **Felkus** in **Felikus**. Spreminjanje imena **Feliks** v ljudskih ustih se je s tema različicama šele začelo, kar dokazujejo tudi priimki **Fele**, **Felc**, **Fale**, ki so nastali iz skrajšanih oblik tega imena.

Ime **Erazem** (1994: 33) ima po ljudski pesmi *Sv. Eražem prežene hudobo* (SNP I 572, št. 604) različici **Eražem** in **Eražman**. Iz teh in podobnih oblik so v priimkovnem procesu nastali številni priimki, kot **Erazem**, **Oražem**, **Ražem**, **Ažman**, **Orožen**, **Oraže**, **Rože** itd.

Miklavž je danes kot svetnik znan predvsem po *miklavževanju*. V zvezi s tem, da je tudi zavetnik brodarjev, mornarjev in zoper povodnji, pa je ljudska pesem *Sv. Miklavž vrže hudobo v morje* (SNP I, 573–574, št. 605, 606, 607). **Miklavž**, ki je na slovenskem ozemlju nastal iz latinskega **Nicolaus**, se razen v varianti št. 605 (Z Grahova na Tolminskem) v variantah št. 606 (S Kamena na Soči) in št. 607 (Iz Starega sela pri

Koboridu) pojavlja z različicami **Maklavž**, **Šenkjavž** ter **Meklavž**, **Šnklaus**. Tako je **Miklavž** v zvezi **sveti Šenkjavž** dvakrat svet: *sveti* in *šen(t)*.

S hudobo se v ljudski pesmi razen že omenjenih **Eražma** in **Miklavža** spopada tudi **sveti Voljbenjk**. O tem govori ljudska pesem *Sveti Voljbenjk prekani hudobo* (gl. SNP I, 593, št. 630; Iz begunjske okolice na Gorenjskem). Ime **Voljbenjk**, v besedilu pesmi **Volbenk** (1994: 4), ima različico **Bolfenk** (1994: 12) in izhaja iz nemškega imena **Wolfgang** (1994: 6). Obliko **Ulbank** poleg **Volbenk** in **Volfgank** navaja v nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860 M. Cigale. Po cerkvi sv. **Bolfenka** je poimenovan kraj *Sv. Bolfenk na Kogu*. V Italiji je blizu meje po cerkvi poimenovan tudi kraj *Štoblank*, italijansko *San Volfgango*. **Volbenk** je v notranjskem pregovoru *Šentolbenska repa nikoli ne fali*. Sveti **Bolfenk** oziroma **Volbenk** (v koledarju 31. oktobra) je zavetnik rezbarjev, pastirjev, drvarjev, oglarjev, brodarjev, tesarjev in proti mnogim boleznim. Obravnavana ljudska pesem o **Volbenku** se ujema z navedenimi zavetništvii. Pretvorba nemškega imena **Wolfgang** v slovensko **Volbenk** je v tej pesmi upoštevanja vreden podatek za imenoslovca.

V ljudskih pesmih se znana svetniška oziroma krščanska imena pojavljajo npr. še pod naslovi (SNP I) *Sv. Lukež ubije očeta in mater* (št. 608), *Sveta Jedrt* (št. 609, 610), *Sveta Kristina in njena mačeha* (št. 611–614), *Sv. Jernej nosi na rami svojo kožo* (št. 615), *Sveta Apolonija* (št. 625), *Sveta Marjeta, sveti Jurij in zmaj* (št. 626–629), *Sestra svetega Lovrenca zakleta v ribo* (št. 631), *Sveti Štefan* (št. 632–635), *Sveti Štefan žrtva* (št. 636), *Sveta Katarina* (št. 637–640), *Sveta Barbara vržena v ječo* (št. 641–644), *Sveta Urša streljana* (št. 645), *Sveta Barbara, pomočnica ob smrti* (št. 646–655), *Sveta Uršula prosi za suho selo* (št. 656), *Sveti Brnard gre od hiše* (št. 657–672), *Lepa Ana gre v Volavlje* (št. 677–678), *Marija kliče ranjenega fantiča za Jezusom* (št. 680–697).

V 21 variantah ljudske pesmi *Previdno dekle* (gl. SNP I, 675 d., št. 752–772) iz različnih slovenskih krajev se razen splošnega *fant* in *dekle* – tudi tadva odvisno od narečja – pojavljajo različni pari fantovega in dekletovega imena: **Ivan – ljubca** (Gorenj-ska), **Hanzelj – Micika** (Kranjska), **Anzelj – ljubca** (Kranjska), **Juri – ljubica** (Kranj-ska), **Hanzel, Hanze – ljubica** (Gorenjska), **Anže – Nežica, Nežca** (Z Banjšic), **Anže – ljubca** (Iznad Gorice), **Janez – Marjanca** (S Kamena na Soči), **pubič – Minkica, Minkeca** (Iz zilske doline), **Hanzel – Mojzej** (Koroška), **Hanzelj – Uršej** (Borovlje, Podkarnos).

Ženska imena se odvisno od krajev menjavajo tudi v 33 variantah pesmi obsmrtnice *Snoči okoli enajste ure sem zaslišal glas Gospodov* (gl. SNP III, 620 d., št. 6368–6400). Prva varianta (Iz Cerkna) se začne takole:

Snoč okol enajste ure,
Sem zaslišal glas Gospoda,
Smrt na vrata mi potrka:
»Mlada **Lenka**, si doma?»

Ime **Lenka** se v nagovoru ponovi v varianti št. 6369 (Iz Hudojužne), v varianti št. 6370 (S Temljin) različica **Lenčka**, v varianti št. 6371 (Izpod Melec) pa različica **Lejnka**. Namesto imena se v več variantah pojavlja nagovor *Mlada dekle* (št. 6372, 6390, 6399) ali *Mlado dekle* (št. 6373, 6374, 6376, 6387), *O preljubo dekle* (št. 6375), ime **Liza** v variantah št. 6377, 6380, 6383, 6398 (Iz Vipave, Okoli Novega mesta, Iz Št. Lovrenca ob Temenici na Dolenjskem, Od Celja), **Liz'ka** v varianti št. 6378 (Iz Ilirske Bistrice), **Minka** v variantah št. 6379, 6386 (Iz Višnje gore, Kranjska), **Milka** v varianti št. 6381 (Z Blok pri Cerknici), *Mlada dikle* v varianti št. 6382 (Iz Dobravic), *dekle mlada* (št. 6384), **Ančka** v varianti št. 6385 (Kranjska), *Ljuba hčerka* (št. 6388), *Mvada hčerka* (št. 6389), **Ančika** v varianti št. 6391 (Iz gorjanske okolice pri Bledu), **Ančka** v varianti št. 6392 (Z

Gorji pri Bledu), **Minka** v variantah št. 6393, 6394, 6395 (Gorenjska, Koroška, povsod znana, Iz Rožne doline), **Micka** v variantah št. 6396, 6397 (Iz Roža, Iz podjunske doline), **Mimka** v varianti št. 6400 (Od Sv. Trojice v Halozah).

Za imenoslovca je nekdanja prostorska razporejenost imen vsekakor zanimiva in bi bila iz večjega števila ljudskih pesmi z veliko variantami brez dvoma reprezentativna za neko preteklo obdobje. V manjšem obsegu se lahko imena spreminjajo tudi v eni varianti. Največkrat gre za klicno obliko proti neklicni, npr. **Ančika**: **Ančka**, **Nežca**: **Nežica**, **Micika**: **Micka**. Iz navedenih primerov je tudi razvidno, katera imena so bila nekdanj najbolj znana in najbolj v rabi. Zanimivo je, da se sicer najpogostejše žensko ime in ime sploh **Marija** ne pojavlja v poimenovanju navadnih smrtnic, ampak samo v pesmih, ki pojejo o krščanski **Mariji**, materi Jezusa. To dejstvo je sicer zlasti za starejša obdobja razvidno tudi iz starejših virov in dokumentov, npr. iz urbarjev. Izjema je samo raba imena **Marija** v vladarskih in plemiških družinah.

Pojavljanje imen v ljudski pesmi pa nam omogoča poleg že navedenega tudi vpogled na nastanek nekaterih imenskih oblik, ki sicer iz drugih dostopnih dokumentov ni tako razviden. Tako se npr. v gorenjski varianti (SNP I, 111, št. 63; Iz begunjske okolice na Gorenjskem) ljudske pesmi *Mrtvec pride po ljubico* pojavi ime **Majdalenka**. Ta tako kot **Magdalenka** izhaja iz imena **Magdalena**, slednja pa iz **Marija Magdalena**. Ime **Majdalenka**, prav tako izhodiščno **Majdalena**, sta tako v SNP dokumentirani obliki za nastanek skrajšanih imenskih oblik **Majda** in **(A)lenka**. Iz imena **Magdalena** je s krajšanjem lahko nastalo ime **Magda**, iz drugega dela **(A)lena**. Soglasniški sklop *-gd-* imena **Magda(lena)** se je v slovenskem jeziku spremenil v lažje izgovorljivi *-jd-* in tako smo dobili slovensko **Majdalena**, iz tega pa manjšalno **Majdalenka**. Iz teh dveh oblik je s krajšanjem nastalo ime **Majda**, ki po pogostnosti močno prekaša izhodiščne oblike. Ime **Majda** je tudi pri Hrvatih, oblike z *-j(d)-* pa so tudi v češčini, npr. **Majdalena**, **Majolena**. Hrvaško dalmatinsko **Mandalina** kaže na glasovno spremembo *-gd-* v *-nd-*, staro dubrovniško **Mada** pa je najbrž skrajšano iz italijanskega **Maddalena**. Tudi druga možna skrajšana oblika iz imena **Magdalena** oziroma **Magdalenka** ali **Majdalenka** – **Alenka** in njena manjšalnica **Alenčica** sta zelo znani iz ljudske pesmi *Kralj Matjaž in Alenčica*. Slednja ima v isti pesmi različico **Alenčka**. Tudi **Alenka** je tako kot **Majda** že nekaj desetletij med najbolj popularnimi imeni pri nas.

V nasprotju s predhodnimi zelo znanimi ali pogostnimi imeni sta tipični ljudskopesniški imenski par **Zarika** in **Sončika** (gl. SNP I, 122 d., št. 71, 72), lepi hčerki starega **Vaha** in stare **Vahinje**. **Sončika** – v ljudski pesmi zapisana tudi **Solnčica** z različico **Solnca** – ima dandanes statistično komajda opazne različice **Sonca**, **Sonča**, **Sončika**, **Katarina**, **Sončka**. Tudi **Zarika** je danes statistično komaj opazno ime s skoraj prav tako neopazno različico **Zarka**. Pogostejše je bilo sorodno ime **Zarja** (1994: 63 oseb). Sorodno ime **Zora** (1994: 1421), ki ima danes različico **Zorka** (1994: 738), pa se pojavi v ljudski pesmi *Mlada Zora* (gl. SNP I, 180, št. 114; Iz idrijskih hribov). Imena iz nazivov planetov ali nebesnih pojavov so polna simbolike. To velja tudi za **Zariko** in **Sončico**, lepi sestri po milosti Boga, ki je uslišal prošnjo staršev **Vaha** in **Vahinje** – **Lahov** iz laške dežele. V njuno življenje usodno posežeta španski in turški kralj.

V ljudski pesmi *Lakoma krčmarica* (gl. SNP I, 581 d., št. 616–622) nastopa svetniški par **Valentin** in **Peregrin**, npr. (št. 616; Iz Kamne gorice):

Po cesti gresta brata dva,
Prot hiši se obrneta,
Mladenča dva, svet **Valentin**,
In njega brat, svet **Peregrin**...

Zatoraj v Boga upajmo,
 Pobožno k nebu kličimo:
 -Pomagaj Bog, svet' **Valentin**
 in njega brat, svet' **Peregrin**.*

Valentin in **Peregrin** nastopata še v varianti št. 621 (Podjunska). V variantah 617 (Kranjska iz Zabukovja) in 620 (S Kamena na Soči) nastopa samo **Valentin**, v variantah 618 in 619 (Iz Cerkna, Z Grahova) **Peregrina** v paru z **Valentinom** zamenja **Auguštín** oziroma **Avguštín**. V varianti št. 622 v dveh redakcijah (Iz ljutomerske okolice) namesto zgoraj naštetih nastopata **Bog** in **sveti Peter**. Pri prej obravnavanih parih je torej za zamenjavo potrebna rimana imenska oblika: **Valentin–Peregrin**, **Valentin–Avguštín**. Seveda sta ta dva para svetnikov brata samo v ljudski pesmi. Prava brata pa sta slovanski svetniški par **Ciril** in **Metod**, ki se ju ljudska ustvarjalnost nasploh spominja z različnimi šaljivimi verzi (gl. v nadaljevanju).

Sam **Peregrin** se pojavlja v ljudski pesmi Sv. *Peregrin in voznik* (gl. SNP I, 587, št. 623). Dandanes je kot rojstno ime zelo redko (1994: 19), priljubljeno pa je bilo v začetnem obdobju krščanstva, ko so se kristjani na svetu počutili kot večni tujci, popotniki in romarji. To je razvidno iz prvotnega pomena tega imena (prim. latinsko **Peregrinus**: *peregrinus* 'tujec; romar').

Veliko simbolike ima tudi ime **Vida** v ljudski pesmi *Lepa Vida* (gl. SNP I, 124 d., št. 73, 74, 75, 76, 77), motiv *Lepe Vide* pa je uporabilo za svoja dela več slovenskih pisateljev. **Vida**, ki spada med najbolj pogosta ženska imena (1994: 6706), je ženska oblika zelo znanega imena **Vid** (1994: 988). Sveti **Vid** je eden najbolj znanih svetnikov pri nas in spada med 14 pomočnikov v sili. Je v številnih vremenskih pregovorih. Leta 1985 je bilo pri nas 43 cerkva sv. Vida. Po njih so poimenovani kraji *Sv. Vid*, *Šentvid*, *Vidovica* in *Šentviška gora*. *Šentvid* je zašel tudi v pregovor *Kar je iz Šent Vida, je malo prida, kar je pa okoli, pa nič ni bolji*.

Samo slovenska različica imena **Elizabeta** – **Špela** se z manjšalnicami **Špelca**, **Špelica**, **Špelka** pojavi v ljudski pesmi *Svoji ženi nezvesti gospod* (SNP I, 133 d., št. 78), in sicer v značilnem nagovoru:

-O **Špela**, **Špela**, **Špelica**,
 Premila môja ljubica!*

Omenjene ljudskopesniške različice imena **Špela** dopolnjujejo in zgodovinsko dodatno potrjujejo živo rabo tega imena že dosti prej, kot je bilo to uradno zapisovano namesto imena **Elizabeta**. Pravi razmah uradnega zapisovanja prej samo ali večinoma klicnih, skrajšanih imenskih oblik je možno ugotavljati po statističnih podatkih po letu 1971. Tako je bilo leta 1971 npr. samo 221 uradno zapisanih imen **Špela**, leta 1994 pa kar 4451. Pri tem je treba tudi upoštevati, da so bile skrajšane imenske oblike v obdobju po letu 1971 zelo v modi. Zato je pogosto prišlo do upada zanimanja za izhodiščne daljše oblike imen. To npr. za ime **Elizabeta** dokazujeta statistična podatka (1971: 7977, 1994: 5859). Ime **Špela** je po zapisih v urbarjih nastalo iz imena **Elizabeta** prek oblik **Elspet**, **Speta** ipd., v književnih delih pa srečamo razen že omenjenih oblike **Ošpeta**, **Špeta**, **Lešpeta**.

Ime **Marjeta** z različico **Marjetica** se pojavlja v ljudski pesmi *Trdoglav in Marjetica* (gl. SNP I, 142 d., št. 86–89). **Marjetica** je tudi v gorenjski varianti ljudske pesmi *Kralj Matjaž v turški ječi* (SNP I, 26, št. 10), medtem ko je v goriški varianti (prav tam, 24 d., št. 9) njena različica **Margetica**. **Marjeta** in **Marjetica** nastopata dalje v ljudski pesmi *Sveta Marjeta, sveti Jurij in zmaj* (SNP I, 589 d., št. 626, 627; Kranjska). Ime **Trdoglav** z različico **Glav** je verjetno nastal prek **Trglav** iz **Triglav** po ne tako redkem ljudsko-etimološkem preoblikovanju.

V ljudski pesmi *Školastika* (SNP I, 77, št. 38; Gorenjska) se pojavi danes unikatno ime **Školastika** z današnjimi različicami **Školasta**, **Skolastika**, **Skolastika Ljudmila**. Izhaja iz latinskega pridevnika *scolastica* 'šolska, govorniška; učena govornica'. Za tako redko ime je ta ljudska pesem zanesljiv vir o njegovem nekdanjem obstajanju na Slovenskem.

2. Drugi del mojega prispevka je namenjen imenom, ki v ljudski pesmi nastopajo v rimah. Rime so pomemben element v vsaki poeziji, a tudi v rekih in pregovorih ter iz njih nastalih frazeologemih. Od rime je odvisen izbor besed, a tudi imen, če se omejimo samo nanja. En tak primer je že omenjen v prvem delu mojega prispevka, ko se dva imenska para združujeta na osnovi rime: **Valentin–Peregrin**, **Valentin–Avguštin**. Drugi značilen primer, ko je od besed odvisen izbor imen, je npr. varianta ljudske pesmi *Kaj ima duhovnik, kaj mežnar* (SNP IV, 357, št. 7550; S Strmca pri Logéh):

Tidl, tidl **Fančika**,
Far je sniedu *mačika*,
Fajmošter *kozličika*,
Piš me v rit, **Maričika**!

V SNP, zlasti v 4. knjigi, je mnogo gradiva za imena, ki se pojavljajo v rimanih verzih. V razdelku *Pesmi stanovske* najdemo *Posmehulje osebam različnega značaja*, *Posmehulje osebam po imenih*, *Posmehulje krajem in deželam*. Gradivo iz teh posmehulj sem uporabil pri posameznih imenskih iztočnicah zlasti v drugi, dopolnjeni izdaji svojega *Leksikona imen*, ki je izšel leta 1996. Seveda pa so v posameznih imenskih geslih v tem leksikonu tudi imena v pregovorih, rekih ter v izimenskih izrazih in frazeologemih.

Izbor imen, ki se pojavljajo v posmehuljah, je sorazmerno majhen, saj gre za imena, ki so na slovenskem ozemlju najbolj znana in uveljavljena ter imajo različice, katerim je lahko najti rime. V posmehuljah nastopajo ta imena z rimami posamezno, v parih ali v skupinah. Za začetek navajam verze, v katerih so skupaj naša najbolj znana moška imena:

Matejčc hosto *vlejče*,
Toma hosto *loma*,
Juri *zakuri*,
Miha gor *piha*,
Jaka kar *čaka*,
Šima z glavo *kima*,
Blaže kostanje *praže*,
Marko peče *jarko*,
Andreje se pri ognju *greje*.

Imen je *devet*, kar je pravljilčno število. Vsako ime ima svojo rimo. Tej so prilagojene tudi oblike večine imen: **Matej–Matejčc**, **Tomaž–Toma**, **Jurij–Juri**, **Mihael–Miha**, **Jakob–Jaka**, **Šimen–Šima**, **Blaž–Blaže**, **Marko–Marko**, **Andrej–Andreje**. Zanimiv je tudi dogodek – priprava ognja in pečenje kostanja.

Med posameznimi imeni najdemo v številnih rimanih izrazih in posmehuljah ime **Janez** in njegove različice **Anza**, **Anže**, **Hanza**, **Hanzej**, **Hanzel**, **Žan**. Slednji je v rimnem izrazu *Žane iz Ljubljane* kot 'prebivalec predmestja Ljubljane'. V posmehulji pa nastopa **Janez** iz Ljubljane:

Janez iz *Jeblane*,
Ma hlače *preklane*,...

Z rimami **Banes**, **Panes**, **Panza** se ime **Janez (Hanza)** pojavlja v več posmehuljah, npr.:

Janez Banes

Štruklje peku,...

Hanza panza peč podrl,

Notri zlezel, gor odprl.

Včasih se rima vzdevek ali priimek, ki stoji ob imenu, npr.:

Janez Škerbelou

Je vonca *perpelou*,...

Podobno tudi pri drugih imenih, npr.:

Jožek Podvožek,

Ta kamniški kmet,

Z gospodo je jedu

Ta reško podmet...

Vane z Doline

Je pojo kravi *vime*,

Nej biu še set, je pojo osli ret!

Pavle Paližgal

Žabam je *žvižgal*,

Žabe lovil,

Pa nobene dobil!

Jurga s Pzderja

Pa mlinarja *térja*,

Jur' izpod *boršta*

Pa mlinarja *trošta*.

Grega 'spod *brega*

Pa mlinarja *krega*,...

Ime **Andrej** z različico **Andrež** se v posmehuljah pojavlja z rimama **Pandrej**, **pandrež**:

Andrej Pandrej peč podrv,

Noter zlezov, gor podprv.

Andrež pandrež

Peč podrv

Struček spekov

Babi dav...

Andrej ima danes modno različico **Andraž**, ki ga je pesnik takole 'predrugal': **Andraž** se je nazadnje – *preandražil* (Matej Bor, *Bele vode*, 1950, 101). Skrajšani različici **Drejec** in **Drejc** pa sta v posmehulji:

Stari **Drejec** *pomočnik*

Ima nos ko *osovnik*.

Sonce sije, dež kadi,

Baba melje, **Drejc** lovi.

Ime **Jaka** je v mnogih posmehuljah z rimami **Jaka**–*čaka*, *kaka*, *skaka*, *spaka*, *sraka*, *tika taka*, *tobaka*, npr.:

Moj šocej je **Jaka**,

Pod uto me *čaka*,...

Jaka skaka,

Stekli pož,

Vel'ka žena,
 Majhen mož!
Jaka sraka
 Na dil' se *vkaka*;
 Dila spodleti,
 Jaka pa v skret zagrmí.
Jaka tobaka,
 Na dila *kaka*;
 Dila spodleti,
Jaka v drek zleti.

Med moškimi imeni imajo po več rim še imena **Anton**, npr. **Tone**–*barone*, **Tone**–*mone*, **Tone**–*lone*, **Franc**, npr. **Franc**l–*krancl*, **Franc**–*Rance*, **France**–*tance*, **Jože**, npr. **Joža**–*boža*, *poboža*, **Joža**–*brnóža*, **Joža**–*Poža*, **Jozöj**–*nožöj*, **Jozej**–*nožej*, **Juóže**–*poluóže*, **Mihael**, npr. **Miha** *M̃hav*–*kovav*, **Miha**–*petriha*, **Miha**–*piha*, *podpiha*, **Peter**, npr. **Petr**–*putr*, **Петър**–*Šetър*, **Peter**–*veter*, npr.:

Lovretov **Franc**l
 Je skoču na *krancl*...

Joža *Poža*
 Muco *poboža*,
 Muca nima mleka,
Jože pa veka.

Miha
 Gleda s *petriha*,
 Pa prav,
 De bo žabe kovav.

Peter, **Peter**,
 Ma rit na *veter*.

Tone *mone* –
 S kahle jedu
 V niške srov.

Tone *lone* kokošar –
 Svinja, riti gospodar!

Po dve rimi imajo imena **Gregor**, in sicer **Grgoraš**–*krevljaš*, **Pikar**–**Grogar**, **Jurij**, npr. **Jurij**–*njuri*, **Juri**–*podkuri*, *zakuri*, ter **Tomaž**, npr. **Tomaž**–*krevljaš*, **Tomaš**–*pelaš*, npr.:

Grgoraš,
 Kám *krevljáš*
 V Nóvo *město*,
 Po *něvesto*,
 V Nemško *Lóko*
 Na *poróko*,
 V Nemške *Gradce*
 Po se *svátce*.

Nežin **Jurij** ves dan *njuri*
 S celim hlebcom po gorí,
 Če ga načne, neve, kaj začne,
 Če ga sne, domu ne sme.

Jurij nastopa tudi v povezavi s krajevnim imenom *Šenčur* (SNP IV, 380, št. 7704; Iz Kamnika), ki je nastalo po cerkvi sv. Jurija:

V *Šbnčurji*

So vsi **Jurji**,

Sam fajmošter je **Marka**,

Pa še temo denarja *manka*.

Posamezne imenske rime pa se pojavljajo še v posmehuljah:

Počaki **Lovrè**,

De godla *zavrè*.

Lovrè *zaspi*,

Pa godla *skip!*

Matija Mataja

Kobilo *napaja*

Kobila *poskoči*,

Matija v rit *poči*.

Križ *kraž*

Kralj **Matjaž!**...

Med ženskimi imeni je v največ posmehuljah ime **Mica**, ki je sicer tudi najpogostejša klicna oblika za ime **Marija**. Ima rime **Mica–Maca–taca**, **Mica–tica**, **Mica–potica**, npr.:

Mica, *Maca*,

Kurja *taca!*

Mica – tica,

Kurja *taca!*

Mica potica

Pod mizo leži,...

Različica imena **Marija** je tudi **Mara**, npr. v posmehulji:

Baba **Mara**

Srajce *para*,

Brado giblje,

Dete ziblje.

Druga ženska imena imajo rime: **Ana – Anca**–*'spod klanca*, **Anica–banica**, **Angela – Angela**–*kadèla*, *smrdela*; **Anka – Anka**–*Poljanka*; **Franca – Franca**–*tanca*, imeni **Tina**, **Katarina – Tina**, **Katarina–petelina**; **Katarina – Katarinca**–*planinca*, **Katerca–Škateljca**; **Mina – Mina** *z Bohina–svina*; **Neža – Nežica**–*prežica*, **Než'ca**–*prešča*, **Nežca–jezca**, **Urša – Urša**–*turša*, npr:

Angela

Je *smrdela*,

Je šla čez most,

Sam' zato k' je 'mela post.

Franca tanca

Pod goro,

Štirje fantje

Pa za njo:

Kdor jo vjime

Njega bo.

Katerca Škateljca,

Sreča te išče;

Krajcarjev, vinarjev

Polhno perišče.

Tina je skopila *petelina*,

Muožu dala ruožu:

Muož ju je zapiu,

Tini ret zašiu.

Medsebojno se rimata imeni **Tinka–Minka**, **Tinčica–Minčica**, npr.

Minka – Tinka

Pod goro

Tista dekle

Moja bo:

Črno gleda,

Flajsik gre,

Tista bo pa

Glih zame.

Nekatera imena se pojavljajo v parih:

Janez in **Micka** šla sta v Kranj po *picka*...

Peter in **Pav** sta spila *bokav*...

Ciril in **Metod** sta srala po *pot*...

Kot dvojno ime je lahko v ljudski pesmi **Katarina Barbara** (gl. št. 7711; Iz Draga-tuša):

Katarina Barbara

Kak si doma var'vala,

Da t' je piška ukradena.

Katarina Barbara se pojavi še v posmehuljah št. 7596 (Iz Matene pri Igu) in št. 7597 (Iz Hrastnika pri Trbovljah).

Katarina v ljudski pesmi nastopa tudi skupaj z imenom **Jaka**:

Tika *taka*,

vženu se je **Jaka**;

Šu je na *planinco*,

Vzev je **Katarinco**.

V razdelku *Posmehulje krajem in deželanom* se ob krajevnih imenih pojavijo tudi rojstna imena, npr. **Jurij**, **Marko**, **Anca**, **Marija**, **Katarina**, **Barbara**, **Franc**, **France**, **Janez**, **Joža**, dalje prebivalstvena imena, kot **Kranj(e)c**, **Lah**, **Vlah**, npr.

Glejte, glejte **Kranjca**,

Kak s našoj **Ancoj tanca**: ...

Lej ga, lej ga **Laha**,

K' mo z rit čisva repa *maha*!

V obravnavanih posmehuljah se večkrat pojavi krajevno ime **Ribnica**, npr.: **France Tance** z *Ribence*, a tudi druga krajevna imena, npr.:

Tam notri v *Metliki*

So grešniki *veliki*:...

'M šóv v *Ščmpáv*,

Bom kón'če *kováv*,...

Ob koncu svojega sprehoda skozi Štrekljeve SNP, med katerim sem se kot imeno-slovec ustavljal ob posameznih imenih, ugotavljam, da so ljudske pesmi eden najpomembnejših virov za raziskovanje imen. V njih so vsa pomembnejša krščanska in druga imena, ki so se skozi stoletja pojavljala v slovenskem prostoru. Za nekatera imena je obravnavana zbirka edini ali najpomembnejši vir za dokazovanje njihove navzočnosti pri nas v preteklem obdobju. To velja tudi za skrajšane oblike mnogih

imen, različne tvorjenke ipd., za katere je ljudska pesem trden dokaz za njihov nastanek in obstoj v živem jeziku. Te oblike namreč uradno niso obstajale. Sodeč po statistiki pa so se – očitno tudi po sprostitvi nekaterih predpisov o matičnih knjigah in ob Zakonu o osebnem imenu – v Sloveniji uveljavile in celo prišle v modo po letu 1971 (gl. *Leksikon imen*, druga, dopolnjena izdaja, 1996). Vraščenost po izvoru večinoma tujih imen v slovenski prostor dokazujejo med drugim tudi tako imenovane *posmehulje*. V njih si je ljudska domišljija dala duška s postavljanjem imen in njihovih zlasti skrajšanih oblik v rimane povezave z drugimi besedami ali posebej narejenimi rimanimi imeni, vzdevki ali priimki. Rima je praviloma pogojevala izbor imen in drugih besed, kar je sicer znan pojav pri pregovorih in rekih in tudi v frazeologiji nasploh.

Viri in literatura

- BEZLAJ, France, Slovenski imenotvorni proces, *Jezik in slovnost* 10, 1965, 113–118.
- GLONAR, Joža, *Poučni slovar*, Ljubljana 1931–1938.
– *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.
- JAKOPIN, Franc, Jezikovna in pisna adaptacija imen v besedilih 16. stoletja, *Zbornik Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*, Ljubljana 1986, 69–75.
- Kartoteka za Slovar slovenskega knjižnega jezika.
- KEBER, Janez, *Leksikon imen, Izvor imen na Slovenskem*, Celje 1988
– *Leksikon imen, Izvor imen na Slovenskem*, druga, dopolnjena izdaja, Celje 1996, gl. tudi poglavje Seznam pomembnejših virov in literature, prav tam, 71–78.
- Nekateri semantični vidiki in motivi prehoda osebnih imen v občna imena v slovenščini, *Traditiones* 23, Ljubljana 1994, 27–32.
- Osebna imena v Sloveniji kot dokazila slovenske identitete, *Traditiones* 26, Ljubljana 1997, 101–108.
- Ženska imena v Sloveniji, DERGANČ, Aleksandra (ur.), *XXXIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Zbornik predavanj, Ljubljana 1997, 33–43.
- MERKŪ, Pavle, *Svetniki v slovenskem imenoslovju*, Trst 1993.
- SMOLEJ, Viktor, O osebnih imenih v Finžgarjevem romanu *Pod svobodnim soncem*, *Jezik in slovnost* 30, 1984/85, 204–206.
- ŠIVIC-DULAR, Alenka, O osebnih imenih in priimkih v Požganici Prežihovega Voranca, *Odmev živega človeka in krajine*, Ravne na Koroškem 1983, 94–103.
- ŠTRELJ, Karel, *Slovenske narodne pesmi I–IV*, Ljubljana 1895–1923.

Summary

First Names in Folk Songs

The author writes about names in folk songs, choosing *Slovenske narodne pesmi I–IV* by Karel Štrelj as the source of his research. The principal goal of the research was to demonstrate that folk songs can be a very important source for the research of Slovene onomastics. For this purpose the author has chosen individual characteristic names and highlighted certain phenomena in Slovene folk songs, which for some names represent the only - or at least the most reliable - historical source. He also points out numerous name abbreviations, new word formations and their alternations in many variants of folk songs. Aside from abbreviations and newly-formed words names, rhymed word formations and words in folk mocking songs reflect a successful adaptation of mostly foreign names. In addition to terminology and phraseology formed from names all of the above form a structure which proves that Christian names which have been used in Slovenia are firmly rooted in Slovene culture.